

NESİMİ GÖKŞEN
Devletin Subayı, Subayın Devleti

NESİMİ GÖKŞEN Kayseri'nin Yeşilhisar kasabasında doğdu. Lisans eğitimini Erciyes Üniversitesi Tarih Bölümü'nde, yüksek lisans tahsilini Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladı. Doktora programını Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda "27 Mayıs 1960 Müdahalesi ve Askeri Rejim: İhtilalci Subaylar Arasında İktidar Mücadeleleri, Fraksiyonlar ve Çatışmalar (27 Mayıs 1960-25 Ekim 1961)" isimli teziyle tamamladı. Uzmanlık alanı askerî sosyoloji, askerî darbeler gibi militarizmin alt türleridir. Entelektüel ilgileri Osmanlı-Türk modernleşmesi, sosyal ve kültürel tarih gibi konular üzerine yoğunlaşır.

İletişim Yayınları 3305 • Araştırma-İnceleme Dizisi 556

ISBN-13: 978-975-05-3509-3

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDİTÖR Aybars Yanık

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK SEDA Mit

KAPAK FOTOĞRAFI Hürriyet ve Anayasa Bayramı
töreninde Beyazıt Meydanı, 1960'lar

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Begüm Hazar Keleş

DİZİN Celal Galip

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NESİMİ GÖKŞEN

Devletin Subayı, Subayın Devleti

Cuntalar, Darbe ve İktidar Savaşı
(27 Mayıs 1960)

*Anne ve babama,
Hatice ve Mehmet Gökşen'e...*

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	11
TEŞEKKÜR.....	13
27 MAYIS'A "İHTİLALCİ SUBAY" PENCERESİNDEN BAKMAK.....	17
ARAŞTIRMALAR VE KAYNAKLAR.....	27
BİRİNCİ BÖLÜM	
SUBAY, SİYASET VE GİZLİ TEŞKİLATLAR	35
"Vatan" dan "memleket"e.....	35
Subay nezdinde demokrasi ve Demokrat Parti.....	44
DP'ye karşı kurulan illegal örgütlenmelerin gerekçeleri.....	53
<i>"Geri kalmışlık" söylemi</i>	55
<i>Askeri bürokrasinin sivil siyaset karşısında itibar kaybı</i>	57
<i>Meslekî püritanizm</i>	61
<i>Rejim bekliliği</i>	66
<i>Genç subaylar karşısında yaşlı generaller</i>	68
Örgütlenme motivasyonu: Sohbet konuları, genişleme stratejileri ve ortak mekânlar.....	77
<i>İlk illegal örgütlerin genişleme stratejileri</i>	82
<i>Bir ihtilal mekânı olarak harp akademileri</i>	85
Akademide illegal pratikler.....	94

"Türkçü" kültürel bir topluluktan ihtilal örgütüne	97
<i>Ihtilal örgütünün sosyolojisi: Subaylar arasında gizlilik ve sadakat kültürü</i>	107
"Kaos"tan örgütlenmeyle çıkış	116
<i>Örgüt içi ilk sorunlar ve yansımaları</i>	122
Hiyerarşik paternalizm	126

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ	135
Askerî müdahale sonrası "otorite boşluğu"	135
Milli Birlik Komitesi'nin "yeni rejim" içindeki yeri: Kurumsal/hukuki yapısı ve portreler	141
<i>Kuşak ve zihniyet farkı</i>	146
Fraksiyonlar ve bölünmeler	152
<i>Hizipleşmenin temel doğası: Görüş ayrılıklarından kişilik çatışmalarına bölünmenin saikleri</i>	152
<i>Radikaller</i>	166
Radikallerin "ideal düzen" anlayışı: Demokrasi için demokrasiye rağmen	187
<i>İlımlılar/Statükocular</i>	192
İktidarda kalma mücadelesi	218
<i>Komiteyi ortak gaye etrafında birleştirme çabaları</i>	218
<i>Orduda reform: Zihniyet modernleşmesi</i>	227
<i>Radikallerin tasfiyesi: 13 Kasım vakası</i>	239

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"SİLAHLI KUVVETLER BİRLİĞİ" CUNTASI	249
Kışlada yeni bir subay figürünün doğuşu	249
<i>Bir "total kontrol kurumu" olarak askerî okullarda disiplin ve itaatin tesisi</i>	250
<i>Askerî okullarda disiplin ve itaatin çözülüşü</i>	259
<i>Ordunun MBK algısı</i>	268
<i>"Yeni" genç subay profili</i>	275
Yarı illegal bir cunta: Sillahlı Kuvvetler Birliği (SKB)	285
<i>SKB'nin kuruluş hikâyesi</i>	285
<i>Anti-hiyerarşik bir subay kümesi: Albaylar Kuşağı</i>	290
<i>Cuntanın teşkilat şeması</i>	295

<i>Cuntanın karakteri ve niteliği: "Heterojen grupların homojen koalisyonu"</i>	303
<i>Cunta içi fraksiyonlar/profiller</i>	309
Generallerin cunta algısı	309
Cunta içinde 14'ler "sorunu"	323
Albaylar Cuntası'nda yol ayrımı	327
<i>Seçim sonuçlarının kışladaki yansımaları</i>	333
<i>Sivil rejime sancılı geçiş: 21 Ekim darbe protokolü</i>	338
<i>27 Mayıs'ın artçı darbeleri: Talat Aydemir'in askeri kalkışmaları</i>	348
SONUÇ	355
KAYNAKÇA	369
DİZİN	387

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	adı geçen eser
<i>a.g.m.</i>	adı geçen makale
<i>a.g.t.</i>	adı geçen tez
AP	Adalet Partisi
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
bkz.	bakınız
CENTO	Central Treaty Organization (Merkezî Antlaşma Teşkilatı)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	Central Intelligence Agency (Merkezî İstihbarat Teşkilatı)
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
çev.	çeviren
DP	Demokrat Parti
der.	derleyen
ed.	editör
EMINSU	Emekli İnkılap Subayları
FRUS	Foreign Relations of United States (Birleşik Devletler Dış İlişkiler kayıtları)
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MIT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MBK	Milli Birlik Komitesi
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)
NSC	National Security Council (Ulusal Güvenlik Konseyi)

OYAK	Ordu Yardımlaşma Kurumu
P.	Piyade
s.	sayfa
SKB	Silahlı Kuvvetler Birliği
Sv.	Süvari
Lv.	Levazım
Tnk.	Tankçı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
Top.	Topçu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	Türk Tarih Kurumu
YTP	Yeni Türkiye Partisi

TEŐEKKÖR

Elinizdeki bu çalıŐma, 2021 yılında Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde "27 Mayıs 1960 Müdahalesi ve Askeri Rejim: İhtilalci Subaylar Arasında İktidar Mücadeleleri, Fraksiyonlar ve çatışmalar (27 Mayıs 1960-25 Ekim 1961)" baŐlıklı doktora tezinin gözden geçirilerek kitaplaŐtırılmıŐ halinden oluşuyor. Darbe/ihtilal süreci gibi hassasiyeti yüksek bir konuyu irdelediğim bu tez yazım sürecinde, darbeci/ihtilalci subaylarla kurduğum ilişki sürekli deęiŐti. Bu ilişkim derinleŐtikçe, subayların, gazetecilerin veya istihbarat görevlilerinin döneme ait kalemeye aldığı metinlerine veya arŐiv belgelerine sorduğum soruların kıvamı da dönüşüme uğradı. Metin ve belgelere dair her yeni okuma sonunda, ilkinde ulaşamadığım birçok anlamlara ulaŐtım. Hatta bazen yazarın bile orada göremediği veya murat edemediği anlamlara ve çeliŐkilere ulaşmıŐ olabilirim. Nitekim her tez çalıŐması, uzun, meŐakkatli ve yorucu bir sürecin ürünüdür. Bu süre zarfında tez sıkıntısına keyif katan, varlığıyla her daim büyük bir güven ve moral kaynağı olan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Özden'e büyük bir teşekkür borçluyum. Ufuk açıcı yorumları ve probleme disiplinlerarası bakıŐıyla sadece bu çalıŐmaya değil, aynı zamanda tarihçilik perspektifime çok Őey kattı.

Keza tez izleme komitesinde olan Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu ile Prof. Dr. Menderes ınar gsterdikleri anlayışla, akademik destekleri ve kaynak önerileriyle konunun şekillenmesini sağladılar. Tez savunma sũrecinde Prof. Dr. Tanel Demirel ile Prof. Dr. Gũltekin Yıldız, bir kısmı bu metin üzerinde derhal hayata geçecek, bir kısmı ise bundan sonraki akademik çalışmalarında dikkate alınması gerekecek metodolojik açıdan tavsiye ve tenkitlerde bulundular. Jũri ũyelerinin her biriyle konuya dair, tafsilatlı diyaloglara girmek son derece verimliydi. Çalışmanın son şeklini almasında ciddi katkıları oldu.

Elbette bu esere doğrudan veya dolaylı katkı veren başka isimler de var. Araştırma aşamasından yazım aşamasına kadar birçok kişinin destek ve katkılarını gordũm. Keza her çalışmanın ortaya çıkışında ayrıca bir “evre faktũrũ”nden de bahsetmek gerekir. Hacettepe Tarih Bũlũmũ çevresinden destek ve katkılarından dolayı ũncelikle Doç. Dr. Selda Gũner Özden’e teřekkũr ederim. Tabii ki Prof. Dr. Fatih Yeşil, kimi bũlũmlerini okuma nezaketini gstererek tezin inşa sũrecinde yaptığı yũnlendirmeler ve verdiği fikirlerle çalışmanın biçimlenmesini sağladı; ayrıca konuyla ilgili elindeki tũm belgeleri benimle paylaştığı için ona teřekkũr borçluyum. Dr. Őđretim ũyesi Hakan Kaynar’a, sunduğu ufuk açıcı gũrũřler ve değerlendirmeleri için minnettirim. Ayrıca Prof. Dr. Mete Kaan Kaynar’ın bir dũnem takip ettiğim Tũrk Siyasal Hayatı dersleri, tarih disiplinine bakış aımı eşitlendirdi. Hacettepe ũniversitesi Tarih Bũlũmũ’nũn disiplinlerarası atmosferini doktorantlar olarak birlikte paylaştığım iki arkadaşıma, Dr. Yalçın akmak ve Dr. Fasih Dine yanımında olduklarını hissettirdikleri için mũteřekkirim.

Bir dũnem ev arkadaşlığı da yaptığım Őđretim Gũrevlisi Ahmet Bayar ile Avukat Burak Nevzat Őzer, tez sũresince “zoraki dinleyici”liğe mahkũm edildiler, bundan dolayı ũzgũnũm ama onlar da daha ũnce hiç duymadıkları komplo hikũyelerini benden dinlemiş oldular. Her ikisine de řũkran borçluyum.

Son olarak bu eseri sizlerle buluşturmama vesile olan başta Tanıl Bora, Kerem ũnũvar, Aybars Yanık ve İletifim Yayınları’na teřekkũr ederim.

Çalışmanın yazım sürecinde birçok doktoranın yaşadığı karamsarlıklar, kafa karışıklıkları, fikir değişimleri, inişli çıkışlı ruh halleri, yeniden yükselen keyif gibi birbiriyle oldukça çelişkili duyguları bir akademisyen adayı olarak ben de yaşadım. Zihin dünyamdaki bu değişken tutumlar, birer deneyim ve tecrübe olarak benimle ömür sürmeye devam edecek.

NESİMİ GÖKŞEN
Ankara, 2022

27 MAYIS'A "İHTİLALCI SUBAY" PENCERESİNDEN BAKMAK

"Albayım, şimdi geçmişe baktığınız zaman, iki ihtilal girişimine katıldığınız için pişman mısınız?"

"Pişman değilim. Ama yaptığımız işin cezasını da çektik. Yalnız şunu belirteyim ki, biz darbeci veya ihtilalci olarak yetişmedik. Bu doğrultuda askerî okulda eğitim de almadık. Şartlar bizi bu yöne itti."

- Kurmay Albay Turgut Alpogut, Albaylar Cuntası üyesi¹

Türk siyasal literatüründe askerî müdahaleyle iktidarı ele geçiren zümre, "devrim, inkılap, ihtilal" gibi olumlu yorumlara referans verecek kavramları tercih ederken; iktidardan devri- len grup ise "isyan, ayaklanma, darbe" gibi olumsuz olan kavramları kullanır. "Askerî müdahale" kavramı ise bu iki gruptan birini seçmek zorunda kalmak istemeyenler tarafından tercih edilir.² Fakat "ihtilal" ve "darbe" kavramlarının uzun yıllar birbirinin yerine kullanıldığını söylemek abartı olmaz. Örneğin gerek 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesini gerçekleştirenler gerekse müdahaleye maruz kalanlar tarafından bu iki kelime birbirinden ayırt edilmeksizin kullanılıyordu. Dahası yaygın ka-

1 Emin Çölaşan, "Turgut Alpogut", *Tarihe Düşülen Notlar*, Ümit Yayınları, Ankara, 2000, s. 197.

2 Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun 10 Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 18-19.

naatin aksine “ihtilal” kelimesi “darbe”ye göre daha sık tercih edilen ve gri alanda serbestçe gezinen bir kavram olarak karşımıza çıkar.³ Zira ihtilal kelimesine yüklenen anlam iki yönlüydü. Kavram hem *devrim/inkılap* hem de *isyan/ayaklanma* anlamlarını karşılayabiliyordu.⁴ Böylece kişinin içinde bulunduğu pozisyona yahut niyetine göre kavram şeklen değil, ancak içerik açısından değişiklik gösterebiliyordu. Bu arada siyasal kutuplaşmaya paralel biçimde “kavramsal kutuplaşma”nın uzun süre netleşmediğini savunmak mümkündür. Bu kavramlara dair tanım sorunu, 28 Şubat 1997 müdahalesiyle birlikte bir kırılma noktası yaşayacaktır. Bu süreçten itibaren ihtilal yerine artık darbe sözcüğü tek başına tercih edilen bir kavram haline gelir.

Ülkenin farklı sınıf ve kesimlerinden gelen öğrencilerin bir potada eritilerek “subay” yetiştirilmesi fikri, ordunun profesyonel asker ihtiyacını karşılamaya dönük bir girişimdi. Batılı metotların uygulamaya konulduğu Tanzimat’la birlikte başlayan Fransız askerî ekolü, 1870’lerde yerini Prusya ekolüne bırakmıştır. Ordunun iç işleyişi açısından koşulsuz itaat ve sert disipline önem veren Prusya sistemi, İkinci Dünya Savaşı’na kadar TSK’nın temel askerî doktrinini oluşturmuştur. Bu dönemden sonra yaşanan askerî paradigma değişimiyle birlikte NATO ekolü kabul edilmesine karşın Prusya askerî kültüründen

3 Örneğin DP iktidarının “akil adamı” olarak bilinen hukuk profesörü Ali Fuat Başgil’in 1966 yılında basılan *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri* isimli eserinin başlığı bile bu kutuplaşmanın henüz tedavülde olmadığını teyit eder. Bkz. Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1966; Ayrıca Yassıada’da yargılanan eski DP Milletvekili Muharrem Çavuşoğlu’nun gazeteci kızı Nazlı Ilıcak tarafından 1975 yılında yayımlanan ve “27 Mayıs’ı mahkûm eden” eserinde “ihtilal” kavramının mebzul miktarda kullanıldığı belirtilmelidir. Bkz. Nazlı Ilıcak, *15. Yılında 27 Mayıs Yargılanıyor*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yine Yassıada mahkûmlarından eski DP Milletvekili Rifki Salim Burçak, 1997 yılı gibi daha geç bir tarihte kaleme aldığı *İdamların İçyüzü* isimli eserinde “ihtilal” kelimesine sıklıkla yer verir. Bkz. Rifki Salim Burçak, *İdamların İçyüzü*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1997.

4 Bu kavramların siyasal literatürde kullanımlarını, dönüşümlerini, ideolojik boyutlarını ele alan yetkin bir analiz için bkz. Mete Kaan Kaynar, “İnkılap, Revolution, Devrim: Bir Kavramın Tarihsel Serencamı Üzerine”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 59-76.

tamamen kopulmamış, orduya “melez” bir yapı hâkim olmuştur. Ancak mutlak bir silsile-i merâtip sistemiyle devam eden askerî kültür, 27 Mayıs’la beraber tepeden tırnağa bozulmuş, siyasilerle işbirliğine giren üst komuta kademesi ise hiyerarşik zinciri tesis edecek yapıyı 12 Mart 1971 muhtırasına kadar kuramamıştır. Emir-komuta kültürünün bozulduğu 27 Mayıs süreci, bu konuda özgün örnekler sunar. Başbakan İsmet İnönü’nün, 13 Aralık 1964 günü Parti Meclisi’nde sarf ettiği, “Sizin bildiğiniz askerî darbe teşebbüsü ikidir. Aynı derecede vahim, belki on beşi bulan ‘darbe teşebbüsü’ daha başlangıç safhasındayken önlendi,”⁵ sözleri, gerek parti içindeki gerekse kamuoyundaki muhaliflere karşı orduyu bir koz olarak kullanma izlenimi gibi algılansa da, dönemin Silahlı Kuvvetleri’ndeki kaos ortamını “sayısal veri”ler üzerinden açıklayan resmî bir ifadedir. 1960’ların ilk yarısındaki Talat Aydemir ile Harbiyelilerin ayaklanmaları, 1960’ların sonundaki sol cunta yapılanmaları ile darbe beklentileri/korkuları, Türk siyasal hayatının önemli uğrak noktalarıydı. Bu nedenle 1960’lar boyunca hiyerarşi dışı kalkışmaların “altyapısı”na bakmak –detaylara boğulmadan fakat mühim teferruat da ihmal edilmeksizin– bu kitabın temel izleği olmuştur.

Bu kitap üç ana bölüm etrafında kurgulanmıştır. Konuya temel oluşturması açısından imparatorluktan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde “devlet-ordu” ve “ordu-subay” ilişkisi kısaca irdelenmiş, ardından Milli Şef döneminde subaylar arasında siyasal nitelikli gizli örgütlenmelerin mekaniğine dair analizlerle birinci bölüme giriş yapılmıştır. İkinci Cihan Harbi sonrasında “çok partili hayat”a geçiş süreci, askerlerin bu gelişmeye gösterdikleri reaksiyon ve “demokrasi”yi algılayış tarzı ile İnönü döneminin “ordu içindeki gizli örgüt” mirasını devralan ve Demokrat Parti iktidarına karşı kurulan illegal yapılanmaların gerekçeleri üzerinde duruluyor. Ayrıca bu tarz yapılanmalarda gizlilik ve sadakati koruma yöntemleri, üyeler arasında gerçekleşen sohbet konuları, bir araya geldikleri ortak mekânlar gibi kışladaki yaşamları üzerinden genç subayın radikalleşme

5 Milliyet, “15 Kadar Darbe Teşebbüsü Önlendi”, 14 Aralık 1964, s. 1 ve 7.